

Obra guanyadora
del 24é Premi Bernat Capó
de difusió de la cultura popular

Formaven el jurat: Francisco Teruel, diputat de l'Àrea de Cultura de la Diputació de València; José María Candela i Joan Seguí, conservadors de l'ETNO; Alba Herrero, antropòloga de l'Associació Valenciana d'Antropologia; Albert Toldrà i Vilardell, guanyador de l'any anterior, i Núria Sendra, editora d'Edicions del Bullent.

1a edició: abril 2024

© 2024 del text: Joan Lluís Monjo Mascaró

© 2024 Edicions del Bullent

C. de la Taronja, 16 – 46210 Picanya

Tel. 961 590 883

www.bullent.net

info@bullent.net

Disseny gràfic: Cèsar Amiguet

Assessorament lingüístic: Maria Guasp, Àlvar Vanyó

ISBN: 978-84-9904-283-1

Dipòsit legal: V-413-2024

Imprimeix: La Imprenta CG

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, o la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec sense l'autorització escrita de l'editor, queden rigorosament prohibides i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Joan-Lluís Monjo i Mascaró

EL SECULÒRUM I LA SECULERA

Contes i acudits llicenciosos valencians
de tradició oral

24é Premi Bernat Capó

EDICIONS DEL BULLENT

A mon pare

«El valenciano tiene un carácter jocundo, pero propenso a la causticidad, y con frecuencia traspasa los límites de lo chocarrero. Algunas piezas de nuestra literatura medieval, tanto como las expansiones festivas de hoy mismo, responden a un desenfado erótico y escatológico de la mayor desvergüenza; y casi siempre, la broma gruesa y avezada envuelve una infalible intención satírica. Los observadores respetables nos censuran duramente ese *penchant* burlesco, sucio, salaz: son los dicterios usuales. Pero como todo en este mundo admite una interpretación salvadora, yo pondría esta índole valenciana al amparo de una eximia tradición mediterránea: bajo el patrocinio chispeante y pendón de Aristófanes.»

JOAN FUSTER, *El País Valenciano* (1962).

«Un contava un qüento, s'atre contava un qüento... i jo, pués tamé, mira:

–Jo tamé vos contaré un qüento.

Diu:

–A vore quin qüento.

–[...] Diu: “Mira, pasturar, per les vores; i enmig, no” [...] I com, clar, ses xiques, lo mateix això que allò, diu: “¡Vinga! ¿Vols que...? ¡Enmig i tot!” [...].

Pués mira, qüentos que un es fa. Xics i xiques, per fer ríurer... una cosa o atra havies de fer. I si no toques un poquet d'això, ¿a on vas?: a cap de puesto. [...] ¿Què havies de dir, “¡Santo, Santo...!”?»

Fragment d'una entrevista a T. M. R. (Tàrbena, Marina Baixa, 1992).

«Vaig ser tan remirat y escrupulòs en no anyadir ni llevar res, que finsa les paraules que diguè en una descançada que vá fer, y les que proferí anantseli[n] el concepte una vegada, fins aquestes paraules, tòrne à dir, escriguí ab gran diligencia, sens deixarmen tan sols una: pera que entenga tot lo Mon que en la Rondalla yo no he possat de ma casa altre trebàll que copiarla en bona lletra y ferla publica; y així, à qui no li parèguen bè algunes expressions o veus que en ella es troben, que acudixca al Llaurador que la contà, que yo no vullch moure bronquines. Lo cert es que, si yo poguera treslladar felment en lo paper la postura, les accions y el mòdo de contarla, així com ho he fet en les paraules, bè sè yo que havia de pegar mòlt mes gran colp; perque hià tanta diferencia de llegirla à oirla referir à són Autor, com de lo viu à lo pintat. Crech quels Le[c]tòrs se faràn car[re]ch de tot aço.»

LLUÍS GALIANA, *Rondalla de rondalles* (1768).

ÍNDIX

I. Presentació	14		
1. Justificació	14		
2. Metodologia	17		
3. Transcripció dels materials	21		
Elements tipogràfics	22		
Articles.....	22		
Pronoms.....	22		
Verbs.....	23		
Partícules.....	23		
Aspectes referits a la transcripció de les vocals.....	24		
Aspectes referits a la transcripció de les consonants .	25		
Aspectes referits a la transcripció de les formes morfològiques.....	26		
Convencions en els textos de l'àrea lingüística castellana.....	27		
4. Classificació dels materials	27		
4.1. Per gèneres i subgèneres.....	27		
4.2. Per tipus internacionals	32		
4.3. Per temes.....	34		
5. Llista d'abreviatures utilitzades	35		
Abreviatures bibliogràfiques	35		
Catàlegs i índexs de tipus rondallístics:.....	35		
Arxius de folklore en línia:.....	36		
Fonts lexicogràfiques i gramàtiques:	36		
Abreviatures en la redacció	36		
II. Aspectes per a l'estudi dels materials narratius orals.....	37		
1. Els recursos humorístics	37		
1.1. La comicitat dels personatges	37		
a) El beneit.....	37		
b) El guilopo	39		
c) La figura de la dona	41		
d) La figura de l'home	48		
e) La figura del capellà	50		
		f) Les monges	53
		g) La imatge de la vellesa	54
		1.2. La comicitat de les situacions	55
		a) L'alteritat	55
		b) La nit de noces	56
		c) El context religiós.....	57
		d) Altres casos de comicitat de situació	60
		1.3. La comicitat del llenguatge	60
		a) Els termes del registre col·loquial per a referir-se al sexe reflectits en els relats.....	61
		b) Els termes metafòrics per a referir-se al sexe suggerits pels relats.....	62
		c) Les formes d'humor basades en equívocs.....	64
		d) Les paròdies	67
		2. Fonts i difusió dels materials llicenciosos.....	68
III. Corpus de contes llicenciosos valencians.....	77		
Contes sobre babaus i espavilats	77		
L'estupidesa de les dones, l'agudeses dels hòmens	77		
1. Es quiento de s'agulla.....	77		
2. El devinoro	81		
3. Los tres cachorrillos	83		
5. Mare, Ceba!	86		
6. S'ou.....	90		
7. Sa viuda.....	91		
L'estupidesa dels hòmens, l'agudeses de les dones	93		
8. Es xiquet aparadet.....	93		
9. Es pardalet inflat.....	95		
10. Sa gometa	96		
11. Es mollet.....	97		
Altres estúpids.....	97		
12. El <i>hachazo</i>	97		
13. Es cotxe	98		
14. Es dos bessonets	98		

15. <i>Si la vista no me engaña</i>	99
16. Es rabosot i es burret.....	100
17. Es loro des barber.....	102
18. Es ferreret de Benigembla	102
Contes sobre enamorats.....	104
19. Es qui no duia mai cançoncillos.....	104
20. El cul vos vec.....	105
21. Quina lluna fa!.....	105
Contes sobre matrimonis.....	107
Els novençans.....	107
22. Sa nóvia que el trobava massa gros.....	107
23. Tot això, tot és figa?	108
24. En Gustavito	108
25. El vell i la jove.....	109
26. El xic de Tàrbena que es va casar a Laguar ..	109
27. El matrimoni jove	111
28. El pastor.....	111
29. Es nòvios que es varen conèixer per internet	112
30. El mig armud.....	113
31. Has xiulat?	115
32. L'as de bastos	115
33. Sa piula.....	116
L'expressió del desig.....	117
34. Es taulell.....	117
35. Sa xica de Bolulla.....	118
36. La llaçà negra.....	119
37. Les dentetes de la xiqueta.....	119
38. Sa dona que ho donava tot.....	120
39. El dècim	121
40. Es qui estava a França.....	122
41. El sagristà.....	122
42. L'os.....	124
43. I si no te mors?	125
44. El gorro	125
45. Bon dia, clavell dorat.....	126
46. El que va anar a la Ribera	127
47. Ha anat a cal potecari.....	127

48. Cansalà i ous fregits lleven la vista als marits	128
49. Sa crià.....	132
Contes amb motius religiosos	133
El capellà libidinós	133
50. Els pollastres del retor.....	133
51. Es loro	134
53. Penitente que a Roma te vas.....	136
54. El cura y el becerro.....	139
55. Pareix que estiguen fent-ho.....	140
56. Buenos días, cura curilla	141
57. Les divines margarites	142
58. El seculòrum i la seculera	147
59. El dòminu nostru.....	148
60. Es estudiants i el retor.....	150
61. El muleret.....	151
62. Senyora Maria, trico!.....	154
63. El retor i sa beata	155
64. ¿Han visto Cosa como esta?	156
65. Sa gatera	157
66. El candalero	159
67. <i>¡Qué guapa que está María!</i>	161
69. Pelotita que vas y vienes.....	163
70. La vaca del retor.....	163
71. El pare Soto	165
72. El gosset de la senyoreta	167
73. En Jaumet i el retor.....	168
74. El cura i el sagristà.....	170
75. Sa confessió.....	170
76. Es pardalot.....	171
77. El retor i les xiquetes.....	172
78. La confessió.....	172
79. <i>¡Cristo, qué cuerpo!</i>	173
Les monges	173
80. Les monges	173
81. Ses monges	174
82. Els carboners.....	175
Imatges religioses	176

83. Es qüento de santa Rita.....	176
84. Sa rulla beata.....	176
85. San Sebastián de Garaballa.....	178
La confessió	180
86. Això són atres calces.....	180
87. La confessió.....	180
88. Pardalet en divendres.....	180
89. Es qüento del Nostre Senyor.....	181
90. Sa confessió	183
Les creences	183
91. Un que va anar al cel.....	183
92. El Nostre Senyor quan va baixar.....	184
93. Es forats per entrar al cel	185
Contes basats en recursos humorístics de caràcter lingüístic	185
Els equívocs lingüístics	185
94. <i>Hay i no hay</i>	185
95. <i>El ano</i>	186
96. El retor sense cançoncillos.....	187
97. Es qüento de la Figa.....	188
98. Es sermó.....	189
99. Es deute.....	190
100. El viatge a Alacant.....	191
101. Las fuelles.....	192
102. El novio.....	193
103. La capa del retor.....	193
104. Sa passà des fogons	195
105. Passades de l'Amèrica	195
106. El qüento de Gines	196
107. El berimbell.....	197
108. Es sabater	198
109. Sa plica	198
110. Una passà dels Poblets	199
111. El clau	200
La representació figurada del cos.....	200
112. El ball de la barca	200
113. Polp, sépia o calamar?	201

114. Ses pebreres torrades	202
115. Sa lavativa.....	203
Altres contes	204
116. La dona sorda i el fill predicador.....	204
117. Sa bicicleta.....	205
118. S'anàlisi.....	208
119. El borratxo	208
120. El soldat de la isla	209
121. El chiquillo del pastor	210
122. Es uelos alts.....	211
123. Les ensenyas.....	211
124. Una conversa d'hòmens	212
125. El testament de Toríbio.....	213
126. Ja me'n sé de l'assumpto	215
127. Los ous	218
128. El de dalt	218
129. El gatet negre.....	219

IV. Conclusions	222
Fonts bibliogràfiques	225
Índex de contes catalogats segons <i>The Types of international folktales (ATU)</i> i altres autors.....	233
Índex d'informants	236
Annex	239

I. Presentació

1. Justificació

Les narracions de caràcter llicencios tenen encara una certa vitalitat en la tradició oral. Per la seua temàtica relacionada amb el sexe o amb ingredients considerats tabú, criden encara l'atenció hui en dia, i es troben entre els materials de tradició oral que es transmeten de manera espontània, complint plenament la funció que caracteritza el folklore de constituir un element per a facilitar la interrelació entre les persones en un context favorable (Pujol 2013b: 279-282). De fet, personifiquen en bona mesura les qualitats que pareix que orienten la literatura oral del futur, que són, amb paraules de Pujol (2013a: 30): «la primacia de la concisió, la provocació de la rialla i la pulsio cap a l'obscenitat, l'escatologia (o [...] cap al terror com a catarsi)». Són una mostra del nivell de distensió a què pot arribar conversant una reunió de persones. Representen una oportunitat per a l'expansió lliure de determinats continguts, que, depenent del context històric, s'han reprimit en un major o menor grau. Aquesta circumstància explica el seu caràcter excepcional com a mitjà d'expressió de la sexualitat.

Els narradors orals ocasionalment presenten aquesta secció particular dins dels contes i dels acudits posant als textos el qualificatiu de *picants*, *descarats*, *verds* (*rojós*, en deien abans), *calents*, *bruts*, *de roba estesa...* a mode d'advertiment davant el seu contingut o forma, o com a disculpa. En la bibliografia, hi ha diverses alternatives per a identificar-los. Amb l'apel·latiu de *llicencios* se'n ressalta el caràcter desinhibit, l'expressió atrevida, no constreta per convencions morals. Sovint les definicions que donen els diccionaris d'aquest adjectiu presenten matisos valoratius que en recreen la desmesura, com ara, «excessivament dissolt en els costums» (DNV), «excessivament lliure» (DCVB); però no necessàriament sempre és així: «lliure, atrevit, dissolt» (DLE). Una altra etiqueta per a anomenar aquest tipus de materials és *folklore obscé*, que, segons la definició que presenta Carme Oriol, «es caracteritza per utilitzar explícitament expressions considerades grolleres i poc delicades com a part fonamental del seu contingut» (2013: 87). En aquest cas es ressalta l'impacte que produeix en els oients el contingut dels

textos, «que resulta ofensiu al pudor o a la moral establida, impúdic» (seguint la definició que dona el DNV del terme *obscé*). Amb tot, hi ha la dificultat d'establir els límits per a considerar «llicenciosos» o «obscens» els relats. Com adverteix Oriol (2013: 88), el concepte d'obscenitat depèn de factors que poden variar segons les èpoques, les societats o, fins i tot, les persones.

Davant la naturalesa d'aquests materials, els estudiosos del folklore molt freqüentment han sentit incomoditat i els procediments per a tractar-los han sigut diversos: «hi ha folkloristes que opten per la solució radical de ni tan sols recollir-ne; n'hi ha que en recullen, però no els fan públics; d'altres, els donen a conèixer en publicacions molt especialitzades i d'accés restringit; i uns altres, encara, els publiquen amb diversos graus de censura, de suavització o de manipulació» (Francés/Guiscafrè 2013: 7). En conseqüència, hi ha encara dificultats per a estudiar el folklore llicencios, perquè són escasses les monografies que s'hi han dedicat, i més concretament al folklore narratiu, en general, en l'àmbit lingüístic català; en particular, en terres valencianes.

En l'àmbit lingüístic català suposà un precedent pel que fa a l'estudi del folklore llicencios el treball de Gabriel Janer *Sexe i cultura a Mallorca* (1979, 1982), una recopilació i un estudi dedicats al cançoner, la narrativa i el teatre de tradició oral. Jordi Colomina (1993) se centrà en l'estudi de l'enigmatística amb un contingut llicencios o escatològic al sud valencià. La miscel·lània *Erotisme i tabús en l'etnopoètica* (Francés/Guiscafrè 2013) aplegà diversos estudis sobre aquest tema, entre els quals hem de destacar, pel que fa al folklore narratiu valencià, els articles de Beltran (2013) i Vidal (2013) sobre aspectes de l'obra de Timoneda i d'Enric Valor. El treball de Rafael Solaz *Figues i naps. Imatge, erotisme i pornografia en la literatura popular valenciana* (2014) reivindica la importància del tema eròtic en la literatura popular de transmissió escrita al llarg del temps a través d'una àmplia mostra de materials escrits i gràfics, i fa aportacions en el camp de la tradició oral, sobretot quant al cançoner, l'enigmatística i la fraseologia.

Pel que fa a la narrativa llicenciosa de tradició oral, no n'hi ha encara un treball monogràfic en àmbit valencià. Sí que hi ha, però, una presència de materials narratius llicenciosos en l'obra de referència sobre la rondallística valenciana *Rondalles populars valencianes. Antologia, catàleg i estudi dins de la tradició del folklore universal* de Rafael Beltran L.

La confessió

86. Això són atres calces

Pués va anar uno a confessar-se.... Una dona va anar a confessar-se, i li diu:

–Pare –al retor, li diu–: Pare, jo m’acuse que m’ha gitat en Calces.

Diu:

–Ah!, això no és pecat –diu–, jo m’ha gitat tamé bona cosa de voltes... em gite en calcetins.

Diu:

–No, però és que no són calces des³⁸⁸ que porte. És en un home que li diuen Calces.

Diu:

–Oooooi! –diu–, això són atres calces.

→Contat per Remedios Seguí. Beniardà (Vall de Guadalest, Marina Baixa). 26/8/1993.

V/P: Martí Gadea 1991 [1891]: 253, Guardiola/Beltran 2005: 220 [Bollulla], Monjo 2022: 481 [Tàrbena].

87. La confessió

Ara anem per els verds. Va una xavala a confessar-se i li diu el senyor retor (ja mos ham enredrat!)... Li diu el senyor retor, diu:

–Si no estaguérem en Quaresma, el pegava un mos a la mamella.

I diu ella, diu:

–Escolte, la fruita tamé és pecat?

I el retor diu:

–No, la fruita no és pecat.

Diu:

–Pués pegue-me-lo dins la bacora.

→Contat per Juan Verdú Bernabeu. Sella (Marina Baixa). 28/7/1993.

88. Pardalet en divendres

Aquestos anys tots es divendres anaven a comulgar. I un dia de tants pués sa dona li va dir an el retor que havia anat a mitja nit es seu home (que havia anat a la vendímia), i li va dir:

388. Des ‘de les’.

–Mire, senyor retor; no puc vindre a prendre la comunió.

Diu:

–Per què?

Diu:

–Perquè *el* meu home ha vengut de la vendímia, tant de temps que no ham estat junts!, i mire lo que passa: ha minjat pardalet.

Diu:

–Dona, i just s’ha minjat *el* pardalet domés ha vengut?

Diu:

–Sí. Però era *el* pardalet d’ell.

Diu:

–Pos això no és pecat, dona. *El* pardalet d’ell no és pecat.

Diu:

–Pos d’això què farem?

Diu:

–Toque, pot vindre a prendre la comunió.

I aquella dona va dir:

–Pués ara ja està. *Eixe* pardalet no és pecat.

→Contat per Tomàs Mascaró Ripoll. Tàrbena (Marina Baixa). Juliol de 1992.

89. Es quiento del Nostre Senyor

[En sé] un del Nostre Senyor,³⁸⁹ tamé, que li va eixir... Jo no sé... Jo no me’n recorda, aqueix, molt. El retor...[...] Un que es volia confessar i li va dir al senyor retor:

–Quan baixa el Nostre Senyor del cel?

Diu:

–Quan baixa? –diu–. No cal. Vosté me ho diu a mi, perquè tal i qual i... Digue-me-ho, que jo això ho sé... *Represente* el Nostre Senyor –i saps?: es xufurrangos³⁹⁰ que fan ells.

I aquell diu:

–No, no!³⁹¹ No, no! Jo no li ho dic –diu–. Si vol, quan ve m’avise; però jo no...

Diu:

389. Al llarg del text hi ha la pronúncia *Nostr[a] Senyor*.

390. *Xufurrango* ‘embolic’, ‘mentida’.

391. Clic.